

A hazai kajszitermesztés helyzete és fejlődési tendenciái

Pleszkó Réka

Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar,
Vidékfejlesztési és Funkcionális gazdálkodási Intézet, Debrecen
pleszkoreka@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A gönci magyar kajszit az EU által is elismert, oltalom alatt álló eredet és földrajzi megjelölés. A pálinka pedig „hungarikum”, és eredetvédett termék, szintén az EU által elismerve. A gönci térség barackja és pálinkája így kettős minőségben kínál gazdasági-társadalmi előnyöket az érintett településeknek. Ahhoz, hogy ezt meg lehessen ítélni, alapos vizsgálat tárgyává kell tenni a kajszibarack termesztés helyzetét. A dolgot ez globális, európai és hazai viszonylatban teszi meg. A hazai vizsgálat szempontjai széleskörűek, abban minden lényeges kérdés megvilágításra kerül.

A gönci térség szempontjából a releváns megállapítások: a Gönc által is képviselt Észak-magyarországi régióban a legnagyobb a kajsziterület, a hazai fajta struktúrában meghatározóak a „gönci”, illetve az itt is jelentős aránnyal termesztett fajták, a térség kötődése a kajszitermesztéshez azzal kecsegtetnek, hogy a kettős védelem kínálta lehetőséggel élni tud a mikro-térség.

Kulcsszavak: kajszit, termesztés, ültetvény, jellemzők, EU, Magyarország

SUMMARY

The EC has declared „gönci magyar kajszit” as a product of specific origin with geographical denomination. The „pálinka” is registered Hungarian product in the EU. The micro-region of apricot production, named Gönc, has the privilege to utilize the great potential for rural development by its apricot production. To determine the development potential connected to apricot, needs through investigations on apricot production. This paper investigate apricot production at global, European and national levels. At national level each key aspects of apricot production have been analyzed. The final conclusions referring to Gönc micro-region are: Northern Hungary region has got the biggest apricot area (within that Gönc has got outstanding role), The share of apricot cultivars of gönci origin” has got overwhelming role in the Hungarian Cultivar assortment, the living tradition of production in this micro-region makes it possible, that gönci apricot will contribute to the overall socio-economic development in the region to a remarkable extend.

Keywords: apricot, production, plantation, EU, Hungary

BEVEZETÉS

2011. 05. 18-án az Európai Bizottság 484/2011/EU rendeletével beiktatta az oltalom alatt álló eredet-megjelölések és földrajzi jelzések nyilvántartásába a „gönci kajszibarack” elnevezést. A különleges zamatu magyar gyümölcs ezzel egy szűk körű – mintegy ezer élelmiszert magában foglaló – termékcsoporthba került.

Az eredetjelölt termékek esetén a kivételes minőség „egy sajátos földrajzi környezetnek köszönhető, annak lényegi természeti és emberi tényezőivel egyetemben” (Sylvander, 1999).

Az oltalom bejegyzésével az Abaúj-Hegyközi járás, Encsi járás, Szerencsi járás és Szikszói járás olyan zárt termelési körzetet alkot, ahol a földrajzi környezet és az emberi tényezők hatására Európa szerte elismert minőségű gyümölcs terem. Ez az elismerés ugyan nem jelent közvetlen fellendülést, de erős piaci differenciálást ad a térség gönci kajszibarackhoz kapcsolódó termékeinek, legyen szó friss gyümölcstről vagy turizmusról.

Az eredet-megjelöléshez és földrajzi jelzéshez nagyon hasonló tartalmat és jelentőséget hordoz a manapság egyre gyakrabban hangoztatott fogalom, a „hungarikum”. Ez „gyűjtőfogalom, amely egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye, amelyet belföldön és külföldön

egyenként a magyarság eredményeként, kiemelt értéké-ként tartanak számon, vagy amely védett természeti értékek, vagy amely kiváló nemzeti termék.” (2012. évi XXX. törvény).

A gönci kajszibarack térségében összekapcsolódik az földrajzi jelzés és nemzeti érték, ugyanis 2013 márciusától a hungarikumok sorába tartozik a pálinka. Ez az egybeesés Gönc térségének új perspektívákat nyit meg.

A PhD tanulmányom során azt vizsgálom, hogy ez a kiemelt térség hogyan tud élni az eredetvédelem és hungarikum minősítés adta lehetőségekkel. Az elkövetkezendő vizsgálatokhoz azonban elengedhetetlen a kajszibarack termesztés mélyrehatóbb vizsgálata.

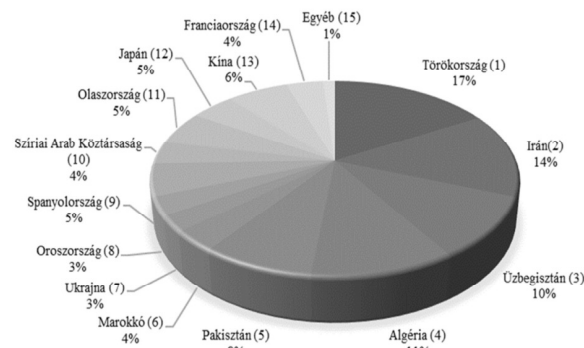
Éppen ezért a tanulmány célkitűzéséül a hazai kajszitermesztés helyzetének és a mezőgazdaság e szegmensére jellemző fejlődési trendek megismerését választottam. Részletesebben vizsgálom a hazai kajszitermesztésre jellemző gazdaságszerkezetet, fajtahasználatot, művelési módokat, az ültetvények kondícióját.

KAJSZIBARACK GLOBÁLIS KITEKINTÉSBEN

A Faostat felmérései alapján öt országban található a világ kajszit ültetvényeinek 60%-a, és 14 ország rendelkezik a kajszit ültetvények 99%-ával (1. ábra). A legnagyobb kajszitermesztő országokat Ázsiában találjuk (2. ábra). Ezt a tényt magyarázhatja, hogy itt alakult ki a szerte a nagyvilágban termesztett fajták genetikai háttere, valamint a kajszitermesztés ebben a kör-

zetben rendelkezik a legnagyobb múlttal. A világ e régiójában mind a klimatikus viszonyok, mind a talajadottságok kedveznek a kajszitermeszítésnek (Pedryc és Ercisli, 2009).

1. ábra: Kajsziterületek globális megoszlása (ha, 2011)

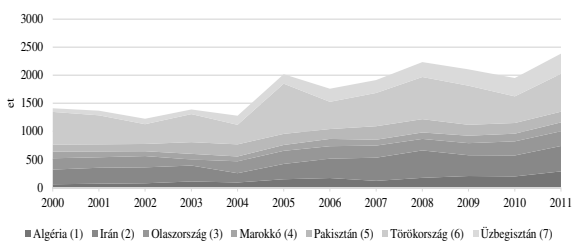


Forrás: saját szerkesztés Faostat adatok alapján

Figure 1: Global distribution of apricot areas (ha, 2011)

Turkey(1), Iran(2), Uzbekistan(3), Algeria(4), Pakistan(5), Morocco(6), Ukraine(7), Russia(8), Spain(9), Syrian Arab Republic(10), Italy(11), Japanese(12), China(13), France(14), Other(15), Source: own direction by Faostat data

2. ábra: A Világ 7 legnagyobb kajszitermelő országának termelése (ezer tonna) (2000–2011)



Forrás: saját szerkesztés Faostat adatok alapján

Figure 2: Production in the seven most productive countries in apricot (thousand tons, 2000–2011)

Algeria(1), Iran(2), Italy(3), Morocco(4), Pakistan(5), Turkey(6), Uzbekistan(7), Source: own direction by Faostat data

A legnagyobb területen Törökországban termesztetik a sárgabarackot, melynek nagysága 2011-ben meghaladta az 59 500 hektárt. Ez a terület 13–14-szerese a hazai termőterületnek. A török kajszitermés 2011-ben meghaladta a 676 138 tonnát, mely 27-szerese a magyar össztermésnek (Faostat). A kiemelkedő termelési értékek valamint az éghajlatnak köszönhetően hamarabb induló szezonnak ellenére mégsem találkozunk a magyar piacokon friss, török sárgabarackkal, azonban a magyarországi hipermarketek polcain sorakozó aszalt kajszik jellemzően Törökországból érkeznek hazánkba, ugyanis Törökország uralja a világ kajszitermésének 80%-át (Pedryc és Ercisli, 2009).

Uzbekisztán rendelkezik a kajszitermés 10%-al, ennek hatása tükröződik exportszerkezetén is. Friss gyümölcsből 66 763 tonnát exportáltak 2011-ben, melynek értéke 65 761 ezer USD. Az aszalt gyümölcsök súlya jóval kisebb, de még mindig megjelenik a TOP10 exporttermék között. Az exportált mennyiség 2011-ben megközelítette a 30 ezer tonnát. A további 13 ország exportjában nem játszik kiemelkedő szerepet a sárgabarack.

A kertészeti kultúrákra fokozottan jellemző, hogy a termőterület növekedésével a termés mennyisége nem azonos ütemben növekszik. Magyarán ez az ültetvények termőre fordulásának idejével, valamint az évtizedes hatásokkal.

Törökország sárgabarack ültetvényeinek területe 2000-tól 2005-ig lassú növekedést mutatott, ekkor a terület elérte a 60 000 hektárt. 2005 és 2006 között az ültetvények kiterjedése 6600 hektárral csökkent. A 2005-ben elért 894 ezer tonnás termés 2006-ra a felére esett vissza. 2006-tól a terület és a termés is lassú növekedésnek indult és a 2011-es termése meghaladta a 676 ezer tonnát (Faostat).

Iránban a kajszitermés területének növekedése 2000-tól 2003-ig kis ütemű, majd 2008-ig rohamosabb növekedést mutatott és elérte a 61 000 hektáros méretet. Ezt a növekedést a termés mennyisége is követte, és 2008-ra meghaladta a 487 ezer tonnát. A nyolc évi növekvő trend 2008 és 2009 között megfordult, a termőterület 14 000 hektárral csökkent, majd 2011-ig gyenge növekedést mutatott. A területcsökkenés hatására 2009-ben és 2010-ben egy alacsonyabb terméssel büszkélkedhetett Irán, azonban 2011-ben a leszedett gyümölcs mennyisége újra meghaladta a 450 ezer tonnát (Faostat).

Olaszországban a kajszitermés területének 2000 és 2011 között lassú növekedést mutatott, és 15340 hektártól egészen 19595 hektárig duzzadt. A betakarított termés mennyisége a területi kiegyensúlyozottság ellenére igen ingadozó képet mutat, melynek oka a tavaszi fagyokban keresendő. A 2002-es kedvező évtizedi viszonyok között az elért termésátlag 13 t/ha körül mozgott, azonban 2003-ban ez az érték egészen 6,9 t/ha-ig csökkent. Ilyen nagymértékű visszaesésre az elkövetkezendő 8 évben nem volt példa, a termésmennyiségben tapasztalt ingadozás az alternancia jelenségével is magyarázható (Faostat).

Marokkó kajszitermesztésének érdekessége, hogy az ültetvények területe 2009-ig lassú ütemű, de folyamatos csökkenést mutatott, azonban a termés mennyiségét 2004 után jelentős növekedés jellemezte. 2004-ben a 12 490 hektárnyi ültetvényen 85 000 tonnányi termés realizálódott, így a termésszint mindössze 6,8 t/ha. 2011-re az ültetvények összterülete elérte a 2004-es szintet, azonban a termés mennyisége jelentősen növekedett, meghaladta a 159 ezer tonnát, az így elért termésszint már 12,7 t/ha (Faostat).

A pakisztáni kajszitermesztésben a marokkóival ellentétben folyamatos csökkenés tapasztalható 2000 és 2011 között. 2002 és 2003 között az ültetvények területe megduplázódott, ezt követően is, igaz lassú ütemben, de tovább növekedett, és 2011-re elérte a 29 634 hektáros nagyságot. A termésmennyiség szintén követte a területi változásokat. 2006-ban a termésmennyiség visszaesést mutatott, majd 2007-ben újra a növekedési ütemnek megfelelően alakult (Faostat).

Uzbekisztán esetén a termésszintet és a termőterületet egyaránt a növekedés jellemzi, így a betakarított termés mennyisége 11 év alatt ötszörösére emelkedett (Faostat).

Világviszonylatban elmondható, hogy a kajszitermesztés egyre nagyobb mennyiségben jelenik meg a globális piacon. Hogy ennek a termőterületek növekedése, vagy az intenzív technológiák térnyerése az oka, az országoként eltérő lehet.

AKAJSZIBARACK HELYZETE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az EU kajszitermesztésében nyolc ország játszik fontosabb szerepet. Közülük Olaszország, Franciaország, Spanyolország és Görögország a legmeghatározóbb.

A 3. ábrán is szembevetendő az itáliai termés sikeressége. Egyes olasz ültetvényekben az intenzitás növelését különböző sövényes (palmetta, Y-sövény, Tatura) termelési formák szolgálják, melyek állománysűrűsége 600–1000 fa/ha, és 3–5 év alatt fordulnak termőre. A termelési intenzitás sikeres növelése eredményeként az olasz ültetvények területe csak kis mértékben növekedett (11 év alatt 4 255 hektárral). A fejlett technológia és az évszázados olasz kertészeti tapasztalat ellenére az időjárás hatására a termésszintek 6,9 és 13,7 t/hektáros értékek között mozgott az elmúlt 11 évben (Net5).

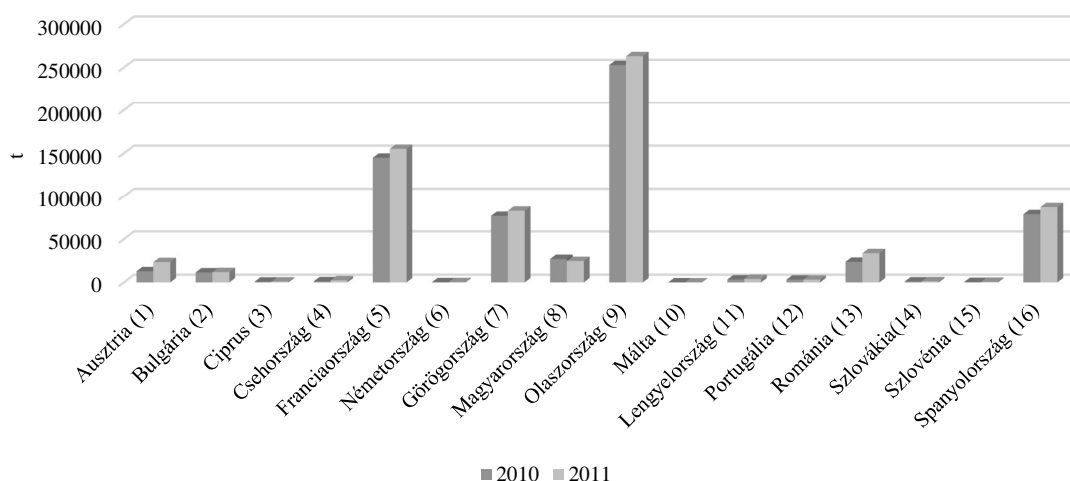
Az újtelepítésű francia és spanyol ültetvényekre egyaránt a kompakt váza koronaforma szinte kizárólagos használata jellemző. Ennél az ültetvénytípusnál a hektáronkénti tőszám 363–635 között mozog. Franciaországban a gazdák legnagyobb ellensége a jégverés, mely jelentős minőségi romlást eredményez, így volt ez 2012-ben is. Talán éppen ezek a kedvezőtlen körülmények magyarázzák a francia ültetvények területének csökkenését (11 év alatt 1 994 hektárral). A termelést folytató gazdálkodók a klimatikus szélsőségek miatt igyekeznek ellenállóbb, kiegyenlítettebb és biztosabb

termést adó fajtákat használni, valamint egyre nagyobb a szuperkései fajták térnyerése is. A 2000 és 2011 között a francia ültetvények átlagos hozama évjáráttól függően 8,75 és 10 tonna/hektár között mozgott.

Spanyolországban a kajszitermesztés évek óta hanyatlak, aminek oka a termőterület folyamatos csökkenése, az ültetvények megújításának elmaradása, növényegészségügyi problémák miatti kivágások, valamint vonzóbb gyümölcsfélék (pl. a „lajos barack”, csemege-szőlő) térnyerése. Franciaország esetében már említett klimatikus szélsőségek és jégesők Spanyolország legnagyobb termelő régiójában is súlyos károkat okoztak. A kedvezőtlen időjárás és a termőterület csökkenése következtében 87 ezer tonnára csökkent a termés 2011-ben, ami egyben azt is jelenti, hogy a spanyol kajszitermés közel a felére zuhant az elmúlt öt év átlagához képest. Az elmúlt 11 évben a termésátlagok is jóval elmaradtak a francia átlagoktól, 6,1 és 7,85 t/ha között mozgottak évjáráttól függően.

Görögországban a 2011-es év kedvező volt a kajszitermésének tekintetében, hiszen a leszedett termés országos szinten megközelítette a 83 ezer tonnát. 2013-ban a kedvezőtlen időjárás (fagykár, délen túl sok csapadék és virágzáskori hideg) miatt 40,5 ezer tonna kajszira számítottak az elemzők, mely 44 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban. A tradicionális ültetvények a Peloponnészoszi-félszigeten találhatóak, ahol 26 ezer tonnára becsülték a termést (AKI, 2012).

3. ábra: Sárgabarack termesztés az Európai Unióban (tonna, 2010, 2011)



Forrás: saját szerkesztés Faostat adatok alapján

Figure 3: Apricots production in the EU (tons, 2010, 2011)

Austria(1), Bulgaria(2), Cyprus(3), Czech Republic(4), France(5), Germany(6), Greece(7), Hungary(8), Italy(9), Malta(10), Poland(11), Portugal(12), Romania(13), Slovakia(14), Slovenia(15), Spain(16), Source: own direction by Faostat data

AKAJSZIBARACK MAGYARORSZÁGI HELYZETE

2012-ban a magyar mezőgazdaság összes kibocsátása elérte a 2 229 milliárd Ft-ot, melyből a növénytermesztés és kertészet 57,5%-kal részesült. Ez az érték kis mértékben ugyan, de elmarad a 2011. évitől. A 1 287 milliárd Ft 9%-át adja a szőlő és gyümölcstermesztés, mely közel 30 milliárdos növekedést mutatott a 2011. évi adatokhoz képest (AKI, 2013).

Gazdaságszerkezet

A Központi Statisztikai Hivatal 2010-ben elkészítette az általános mezőgazdasági összeírást, melynek adatai alapján a felmérés évében 22 766 vállalkozás foglalkozott kajszitermesztéssel. A vállalkozások 99,3%-a egyéni gazdaság formájában működik. A gazdasági szervezetek aránya 1–2% között mozog az egyes régiókban, a legnagyobb súllyal (2%) a Közép-magyarországi régióban vannak jelen (1. táblázat).

1. táblázat

Kajszitermeléssel foglalkozó gazdaságok száma (2010)

	Közép- Magyarország (1)	Közép- Dunántúl (2)	Nyugat- Dunántúl (3)	Dél- Dunántúl (4)	Észak- Magyarország (5)	Észak- Alföld (6)	Dél- Alföld (7)	Összesen (8)
Gazdasági szervezetek(9)	33	22	6	24	40	10	22	157
Egyéni gazdaságok(10)	1919	2566	3787	4597	4401	2463	2876	22 609

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

Table 1: The number of apricot producers in Hungary (2010)

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), Total(8), Economic organisations(9), Individual economies(10), Source: own direction by KSH data

A Magyarországon működő 157 gazdasági szervezet 2010-ben a 4 721 hektár kajszi ültetvény 38,89%-án termel (1 836 ha). Mindössze 21 gazdasági szervezet működik 1 hektárnál kisebb ültetvényen, míg 53 gazdaság művel 30 hektárnál nagyobb gyümölcsösöt (2. táblázat). Ez az 53 szervezet rendelkezik a gazdasági szervezetek által művelt terület 79,08%-val.

Egyéni gazdaságokat az előzővel ellentétes arányok jellemzik. 21 453 egyéni gazdaság termel 1 hektárnál kisebb területen, ez a vállalkozások 94,89%-a. Mindössze 23 gazdaság rendelkezik 30 hektárnál nagyobb kajsziterülettel, de ők még így is csak az egyéni gazdaságok által művelt területek 10,57%-val rendelkeznek (ÁMÖ – Net4).

2. táblázat

Kajszitermeléssel foglalkozó gazdaságok száma az ültetvényterület nagyságkategóriái szerint (2010)

		Gyümölcssterület nagyságkategóriája (ha)(1)													Összesen(7)
		≤0,04	0,05–0,09	0,10–0,14	0,15–0,19	0,20–0,29	0,30–0,49	0,50–0,99	1,00–1,99	2,00–4,99	5,00–9,99	10,00–19,99	20,00–30,00	≥30,00	
Gazdasági szervezetek(2)	Darab(4)	1	1	0	2	3	6	8	8	18	19	25	13	53	157
	Megoszlás (%) (5)	0,64	0,64	0,00	1,27	1,91	3,82	5,10	5,10	11,46	12,10	15,92	8,28	33,76	100
	Hektár(6)	0	0	0	0	0	1	1	5	22	63	183	109	1 452	1 836
Egyéni gazdaságok(3)	Darab(4)	2 625	9 071	3 841	1 767	1 954	1 255	940	535	341	138	91	28	23	22 609
	Megoszlás (%) (5)	11,61	40,12	16,99	7,82	8,64	5,55	4,16	2,37	1,51	0,61	0,40	0,12	0,10	100
	Hektár(6)	19	105	87	64	126	166	256	316	440	429	416	156	305	2 885
	Megoszlás (%) (5)	0,66	3,64	3,02	2,22	4,37	5,75	8,87	10,95	15,25	14,87	14,42	5,41	10,57	100

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

Table 2: The number of apricot producers according to the size of apricot plantation (2010)

The size of apricot plantation, (ha)(1), Agricultural enterprises(2), Private family farms(3), Number(4), Distribution (%) (5), Hectare(6), In total(7), Source: own direction by KSH data

Az ültetvények állapota

Termőterület és kor

2012-ben 1 974 hektár kajsziültetvényre igényeltek SAPS támogatást a termelők. Megyei bontásban Borsod-Abaúj-Zemplén megye a legmeghatározóbb, ahonnan 1 303 hektárra nyújtottak be a gazdák támogatási kérelmet (FruitVeb, 2012).

Az európai uniós irányelveknek megfelelően 2012-ben a Központi Statisztikai Hivatal elkészítette a gyümölcsös ültetvények összeírását. A 2013 júniusától elérhető előzetes adatok szerint a kajszi ültetvények bruttó területe 2012-ben 3988 hektár volt, ez 24 százalékkal kisebb a 2007. évihez képest. Az elmúlt 5 évben főként a 25 éves és attól idősebb ültetvények területe csökkent.

Korcsoporti megoszlásban a 15 és 24 év közötti ültetvények részaránya a legmagasabb, eléri a 40%-ot. Az új telepítésű ültetvények, melyek kora kevesebb, mint 5 év, területi aránya 4,5 százalékpontos növekedést mutatott a 2007-es felméréshez képest, így arányuk elérte a 11%-ot.

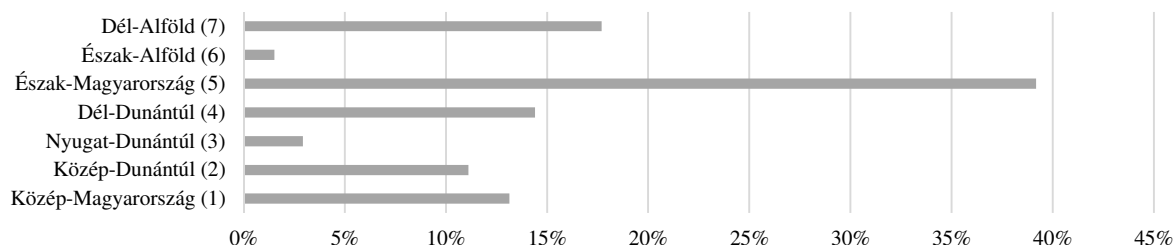
Az ültetvények kor szerinti megoszlása területi különbségeket mutat, a 25 éves vagy idősebb ültetvények aránya a Dél-Alföldön (41%), míg a 10 évesnél fiatalabb ültetvényeké a Nyugat-Dunántúlon a legmagasabb (53%). Itt a legmagasabb a 2 éves vagy fiatalabb ültetvények részaránya is (25%).

A kajszi ültetvények 39%-a az Észak-magyarországi régióban található, a többi régióban ettől jóval kisebb területen termesztenek sárgabarackot (4. ábra).

Fajtahasználat

A fajtahasználat szerkezetét jelentősen nem változott a 2007-es felmérés óta, azonban az egyes fajták részaránya módosult. A legdominánsabb fajta a magyar termesztésben a gönci magyar kajszi, melynek részaránya ugyan 0,2 százalékponttal csökkent az eltelt öt év alatt, de súlya még mindig eléri a 21%-ot (5. ábra). 11–11%-kal van jelen a magyar fajtaszerkezetben a Ceglédi őriás és a Bergeron fajta. A két fajta részaránya 2012-ben közel azonos volt, mint a 2007-es felmérés során. További meghatározó fajta a Magyar kajszi, Magyar kajszi C. 235, Pannónia és a Ceglédi bíbor kajszi (Net3).

4. ábra: A kajsziiültetvények területe régiók szerint (ha, 2012)

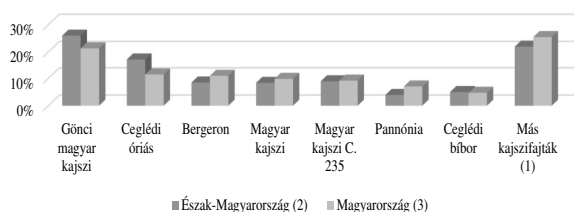


Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 4: Area of apricot plantations by region (ha, 2012)

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), Source: own direction by KSH data

5. ábra: Magyar fajtaszerkezet a kajszii termesztésben (észak-magyarországi régió és Magyarország) (% , 2012)



Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 5: Representation (%) of different cultivars in the total apricot plantation area in Northern Hungary and Hungary (2012)

Other apricot(1), Northern Hungary(2), Hungary(3), Source: own direction by KSH data

Az Észak-magyarországi régióban a Gönci magyar kajszii fajta részaránya 26%, míg a Ceglédi óriásé 17%, mely jóval meghaladja az országos átlagot. A többi említett fajta használata elmarad az országos átlagtól, de a fajták egymáshoz való viszonya megegyezik az országosan tapasztalattal.

Művelésmódok

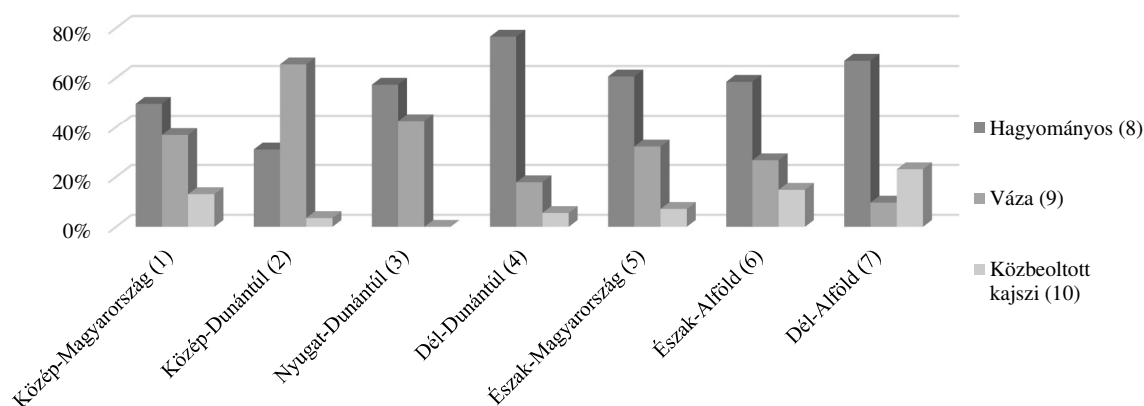
Ma Magyarországon három művelési mód meghatározó a kajszii termesztésben. A legelterjedtebb a hagyományos művelési mód, melyet az ültetvények 59%-

ában használnak. Valamennyi gyümölcsfajra jellemzően csökken a nagy tenyészterületű, így alacsony állománysűrűségű ültetvények területe, kajszii esetén 2 894 hektárról 2 270 hektárra 2007-ről 2012-re. A csökkenés ellenére még 6 régióban a hagyományos művelési mód dominál, különösen jellemző ez a Dél-dunántúli és a Dél-alföldi régióra (6. ábra) (Net2).

A Közép-dunántúli régióban a hagyományos művelési móddal szemben a váza koronaformát részesítik előnyben a gazdák, ennek részaránya a régióban 65%. A korszerű, sűrű telepítésű faalakok közül a kompakt váza áll legközelebb a kajszii természetes koronaformájához, továbbá gyorsabb termőre fordulást és a kézi szüretnek kedvező koronaformát eredményez. A művelési mód területi részaránya ugyan csökkenést mutat 2007-ről 2012-re [1 348 ha (2007), 1 177 ha (2012)], azonban a művelési módok közötti százalékos részaránya 4%-pontos emelkedést mutatott (31%) (Net2).

A közbeoltott kajszii művelési mód lényege, hogy a myrobalan alany és a nemes fajta között még egy szilva (közbeoltott) alanykomponens található, ez alkotja a fa törzsét, így az alany és a nemes közti kompatibilitási problémák kiküszöbölhetőek. A művelési mód területe, mind részaránya elmarad a 2007-es felmérések adataitól. A termelésben betöltött súlya 3,2 százalékpontos csökkenést mutat (Net2).

6. ábra: A kajsziiültetvények területe művelésmódok szerint, régióként (2012)



Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 6: Area of apricot plantations by cultivation method and region (2012)

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), Traditional(8), Vase(9), "Inter-grafted apricot"(10), Source: own direction by KSH data

A művelési módok részarányainak változása alapján arra a megállapításra juthatunk, hogy az európai trendhez hasonlóan Magyarországon is az intenzívebb termelési formák felé mozdulnak el a termelők.

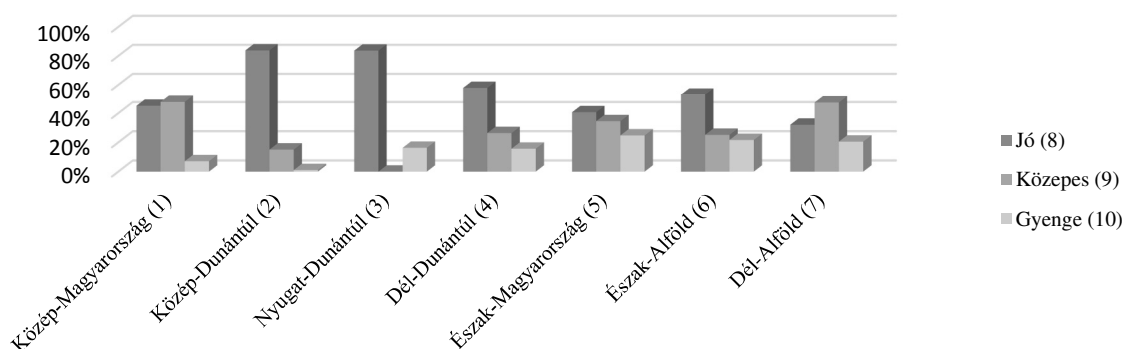
Kondíció

A KSH felméréseiben a gyenge, közepes, jó minősítés az ültetvény teljesítőképességére, a fák (gyümölcsbokrok) erőnléti állapotára utal. A magyar kajsziiültetvények javarészt jó kondíciójúak (48%). Ez különösen a Közép- és Nyugat-dunántúli régió ültetvényeire igaz, ahol az ültetvények 84%-a jó kondíciójú (7. ábra). A Nyugat-dunántúli régióban azonban az ültetvények 16%-a gyenge kondícióban van, mely kissé rontja a régióról alkotott kiemelkedően jó képet (Net2).

A dél-dunántúli és észak-alföldi régiókban még a jó kondíciójú ültetvények túlsúlya jelenik meg (53–58%), azonban a gyenge és közepes kondíciójú ültetvények részaránya eléri a 16–26%-ot (Net2).

Az Észak-magyarországi régióban, ahol az ültetvények 35,4%-a található, ezek az arányok rosszabb képet festenek. A jó kondíciójú ültetvények részaránya mindössze 41%, azonban ez az érték Magyarország összes jó kondíciójú kajsziiültetvényének 33%-át fedile (611,5 ha). A régióban magas a közepes kondíciójú ültetvények részaránya, 35%, azonban az ültetvények negyedének gyenge a teljesítőképessége és erőnléti állapotra vonatkozó minősítése (Net2).

7. ábra: A kajsziiültetvények területe kondíció szerint, régióként (% , 2012)



Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 7: The structure (%) of apricot plantations according to the conditions of trees in the Hungarian regions (% , 2012)

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), Good(8), Satisfactory(9), Poor(10), Source: own direction by KSH data

Öntözhetőség

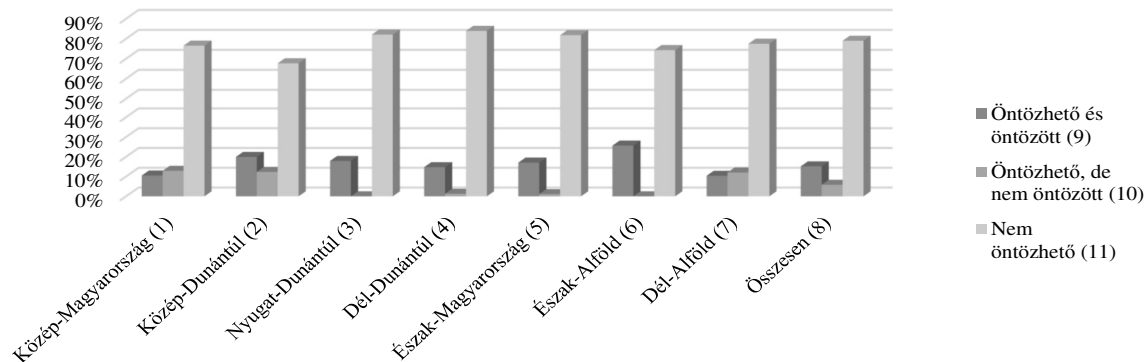
Napjainkban egyre inkább a piaci igényeknek megfelelő terméket, ez esetben barackot kell előállítani ahhoz, hogy a termelés rentábilisan folytatható legyen. A gyümölcsök zömére jellemző, hogy nagyméretű, egészséges, könnyen szállítható gyümölcs értékesíthető a legmagasabb áron. Ehhez azonban szükséges a csapadékhiányos időszakokban az ültetvények öntözése. Magyarországon azonban az ültetvények 79%-a

nincs berendezve öntözésre és mindössze 15%-a öntözött (8. ábra) (Net2).

Az öntözött területek 44%-a az Észak-magyarországi régióban található, azonban a régiós arányokat tekintve csak a területek 17%-a öntözött (256 ha).

Regionális szinten a Közép-Dunántúl büszkélkedhet a legjobb aránnyal, hiszen az ültetvények 20%-a öntözött és 12%-a öntözhető (Net2).

8. ábra: A kajsziiültetvények területe öntözhetőség szerint, régióként (% , 2012)



Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 8: The structure (%) of apricot plantations according to irrigation possibility (% , 2012)

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), "Irrigable and irrigated"(8), "Irrigable but not irrigated"(9), Not irrigable(10), Source: own direction by KSH data

Jövedelem, jövedelmezőség

Kajszi esetén az éves termesztéstechnológia számos kézimunka igényes munkafolyamatot tartalmaz, legyen szó metszésről, termésritkításról vagy éppen betakarításról. Ennek köszönhetően a kajszi közvetlen termelési költsége félintenzív ültetvényben eléri a 1 290 ezer Ft-ot hektáronként. A közvetlen termelési költség 56–66%-át teszik ki a termesztéstechnológiai ráfordítások, melyek értéke hozamtól független (pl. metszés, növényvédelem, tápanyag-gazdálkodás, stb.). A betakarítás költsége 15 t/ha-os termés esetén eléri a 353 ezer Ft-ot hektáronként. Hét t/ha-os hozam esetén ez az érték 171 eFt/ha körül mozog. Félintenzív ültetvényben a közvetlen termelési költségeken felül 200 eFt/ha általános költséggel érdemes számolni, így az összes termelési költség eléri a 1 490 eFt/ha-t (Apáti, 2012).

Maradva a félintenzív kajsziültetvények példájánál a 3. táblázat bemutatja a jövedelmi és jövedelmezőségi viszonyokat egy termőévben különböző évjáratú változatok esetén.

Kedvező évjárat esetén, mikor a hozam eléri a 15 t/ha-t, az árbevétel elérheti a 2 430 ezer Ft-ot hektáronként. Ez esetben a nettó jövedelem megközelíti az 1 millió forintot hektáronként, a költségarányos jövedelmezőség pedig a 63%-ot.

Kevésbé kedvező évjárat esetén a 9 t/ha körüli hozam jóval szerényebb, mindössze 105 ezer Ft-os jövedelmet eredményez hektáronként. Ebben az esetben a költségarányos jövedelmezőség 8%.

Korszerű, félintenzív ültetvények esetén 6–8 t/ha körül mozog az a termésszint, amely a nyereségesség fordulópontját jelenti. Alacsonyabb termésszint esetén veszteséges az adott évi termelés (Apáti, 2012).

3. táblázat

Korszerű kajsziültetvény jövedelme és jövedelmezősége egy termőévben különböző "évjáratú változatok" esetén

Megnevezés(1)	Mértékegység(2)	Évjáratú változatok(3)		
		Hozam(4)		
		15 t/ha	9 t/ha	7 t/ha
Árbevétel(5)	ezer Ft/ha(12)	2430	1458	1134
Közvetlen termelési költség(6)	ezer Ft/ha(12)	1290	1153	1108
Fedezeti összeg(7)	ezer Ft/ha(12)	1140	305	26
Általános költség(8)	ezer Ft/ha(12)	200	200	200
Összes termelési költség(9)	ezer Ft/ha(12)	1490	1353	1308
Nettó jövedelem(10)	ezer Ft/ha(12)	940	105	-174
Költségarányos jövedelmezőség(11)	%	63	8	-13

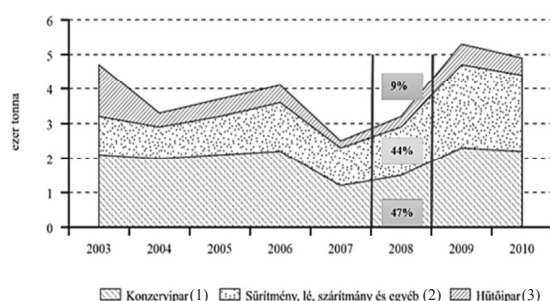
Forrás: Apáti (2012)

Table 3: The incomes of a modern apricot plantation and his profitability in case of vintage variants differing in a pistil year
Description(1), Unit(2), Vintage variants (3), Yield(4), Income(5), Direct production cost (6), Gross margin(7), Overhead costs(8), Total production cost(9), Net income(10), Cost proportional incomes profitability(11), Thousand HUF/ hectare(12), Source: Apáti (2012)

Tendenciák a feldolgozóipari nyersanyag-felvásárlásban

A feldolgozóipar az éves termés 9–13%-át vásárolja fel, függően a termés alakulásától. Ennek mennyisége évente 3-5 ezer tonna között mozog, melyből azonos súllyal részesül a konzervipar, valamint a sűrítmenny, lé, aszalvány és egyéb célra történő felhasználás (1–2 ezer tonna). A hűtőipari felhasználás ettől jóval elmarad, mindössze néhány száz tonnára tehető évente (9. ábra).

9. ábra: A kajszi élelmiszeripari feldolgozása



Forrás: AKI (2012)

Figure 9: Apricot processing in food industry
Canning(1), Concentrate, juice, dried and other(2), Deep freezing(3)

Az iparnak történő értékesítéstől jövedelmezőbb a közvetlenül a fogyasztóknak történő, frisspiaci értékesítés. Ekkor a felhasználás fő célja a friss gyümölcs-fogyasztás, házi befőzés. 2007-ben a gyenge termésnek köszönhetően az egy főre jutó fogyasztás mindössze 1,9 kg/év volt, míg nagyobb termésű években, mint például a 2009-ben és 2010-ben, a fogyasztás elérte a 2,9–3,5 kg/fő/év értéket.

Nem elhanyagolható a termelői saját felhasználás sem, melynek mértéke az éves termés kb. 11%-a. A felhasználás elsősorban a szesziparban, magán pálinkafőzdekben történik (Radócziné, 2012).

Külkereskedelem

2010-ben a 27 059 tonnás termés mintegy 14,5%-át exportálták (3930 t). Az importált kajszi mennyisége ebben az évben magas volt, 2 766 tonna, így a külkereskedelem egyenlege 331 millió Ft volt (KSH; Net1).

2011-ben kedvezőbben alakult a kajszi külkereskedelme, ugyanis a betakarított 24 766 tonna kajsziából 3 900 tonnát értékesítettek külföldön. A behozatal az alacsonyabb hazai termés és a stagnáló kivitel ellenére csökkent, mennyisége 1 781 tonna volt. A magas exportnak és alacsony importnak köszönhetően a külkereskedelmi egyenleg 2011-ben 704 millió Ft (KSH; Net1).

2012-ben a termés mindössze 43%-a volt az előző évinek, mindössze 10 779 tonna került betakarításra. Az alacsony termés hatására az export is jelentősen visszaesett, mennyisége 2 335 tonna volt. Az import jelentősen visszaszorult 2012-ben, ugyanis a behozott kajszai mennyisége mindössze 388 tonna volt, így a külkereskedelmi egyenleg újra meghaladta az előző évit, értéke 758 millió Ft volt (KSH; Net1).

A magyar kajszai export legnagyobb célpiaca Ausztria és Németország. A bécsi és müncheni piacokon kedvelt árúnak számít a magyar kajszai, melyet annak kimagasló íz- és zamatértéke magyaráz (AKI, 2012).

KÖVETKEZTETÉS

Világszerte természetnek kajszit, azonban a világtermelés 60%-a Ázsiából, míg 20%-a Európából származik. E két térség vitathatatlanul a kajszai természet központja. A kajszai klíma iránti igényessége miatt csak néhány ország időjárása alkalmas a kajszai termesztésére. Európán belül kiemelkedik Olaszország, Franciaország, Görögország és Spanyolország. A Kárpát-medence jó adottságainak köszönhetően Magyarország is megjelenik az öt legnagyobb európai kajszitermelő ország listáján.

Magyarországon 2010-ben 22 766 gazdaság 4 721 hektáron termesztett kajszit. Régiós bontásban az Észak-magyarországi régióban a legjelentősebb a kajszai termesztés, hiszen itt található az ültetvények 38%-a. Az ültetvények 44%-a 15 és 24 év közötti, míg az új telepítési ültetvények aránya 7%. Országos szinten az ültetvények jó kondíciójúak. Fajtahasználata jellemző a Gönci magyar kajszai és a Ceglédi óriás túlsúlya, ez a két fajta jelenik meg az ültetvények 33%-án. Művelési

módok esetén a hagyományos és az intenzív termelés párharca figyelhető meg, hiszen ma még a terület 59%-ára jellemző a hagyományos művelési forma, de súlya az utóbbi években fokozatosan csökken. Egyre inkább előtérbe kerül azonban az intenzív termelést szolgáló, darabos gyümölcs előállítására alkalmas váza koronaforma, melynek 2010-es részaránya már 31% volt. Az öntözhetőség fontossága azonban még mindig csak kis részben jelenik meg, annak ellenére, hogy a klimatikus szélsőségek fokozódásával egyre nagyobb szükség lenne a termésbiztonságot növelő öntözésre.

Az Európai Bizottság 2011-ben bejegyezte a "Gönci kajszibarack" elnevezést az oltalom alatt álló eredet-megjelölések és földrajzi jelzések nyilvántartásába. Az elnevezés használatára jogosult fajta a Gönci magyar kajszai, Magyar kajszai C. 235, Mandulakajszai, Bergeron, Ceglédi Piroska, Ceglédi bíborkajszai, Ceglédi óriás, Pannónia. A felsorolt, hagyományos magyar fajtákat használják a hazai ültetvények 64,5%-án. A földrajzi árujelzőt azonban kizárólag Borsod-Abaúj-Zemplén megye négy meghatározott járásának 41 településéről származó kajszira használhatják a gazdák.

Az eredet-megjelölés és földrajzi jelzés bejegyzésével, valamint a kedvező hazai helyzete révén a kajszitermesztés fontos szegmense lehet a jövőben is a magyar mezőgazdaságnak, a gönci kajszibarack pedig egy zárt termelési körzet gazdasági-társadalmi fellendülésének kulcsa lehet.

A gönci mikrotérség él az oltalmak adta lehetőségekkel. Egyre több vállalkozó lát fantáziát a kajszitermesztésében és feldolgozásában. A turisztikai kínálat is elmozdult a kajszai felé, megjelentek a helyi termék vásárok és gönci barackhoz köthető vigasságok.

IRODALOM

2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról.
- AKI (2012): Egyes perspektivikus gyümölcsfajok piaci helyzete. 19–28.
- AKI (2013): Statisztikai jelentés. A mezőgazdaság 2012. évi II. előrejelzése. 6.
- Apáti F. (2012): Gyümölcsültetvények fagy-és jégvédelmének technológiai lehetőségei és gazdasági megfontolásai. 54–62.
- Faostat: európai statisztika a kajszai termesztéséről régiós bontásban: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/T/TP/E>
- Faostat: globális statisztika a kajszai termesztésről: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/Q/QC/E>
- FruitVeb (2012): Gyümölcsfajonkénti elemzések 2012. 33–39.
- Net1: A fontosabb gyümölcsfélék termesztése és felhasználása (2010): http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn006c.html?35
- Net2: Alma-, körte-, kajszai- és őszibarack-ültetvények adatai, 2012 (előzetes adatok): http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=15315
- Net3: Alma-, körte-, kajszai- és őszibarack-ültetvények adatai, 2012 (előzetes adatok): http://www.ksh.hu/docs/hun/agrar/html/tabl5_13.html
- Net4: Gyümölcsstermeléssel foglalkozó gazdaságok száma a gyümölcssterület nagyságkategóriái szerint – gyümölcsfák. (2010): http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/amo/tablamo_3_2_3.html
- Net5: Korszerű művelési rendszerek a kajszitermesztésben: http://www.unicorvinus.hu/index.php?id=47917&tx_ttnews%5Btt_news%5D=0&tx_ttnews%5BbackPid%5D=31638&tx_ttnews%5BcalendarYear%5D=2013&tx_ttnews%5BcalendarMonth%5D=12&cHash=dd4332b309d5a22d62cc245d6d557750
- Pedryc, A.–Ercisli, S. (2009): "Csendes nagyhatalmak" – Ismerjük meg Törökország kajszitermesztését! MezőHír. 8.
- Statisztikai fogalomtár: <http://www.ksh.hu/docs/hun/agrar/html/fogalomtar.html#u>
- Sylvander, A. G. (1996): Qualification des produits et des territoires Cahiers d'Economie et Sociologie Rurales 44. <http://www.origin-food.org/pdf/pdo-pgi.pdf>